

Frá borgara til brúkara – tørstur á nýgg

Føroyar hava sum fleiri onnur lond havt ein stóran vøkstur bæði í velferð og væl-standi seinastu 30 árin, m.a. orsaka av okkara fiskiríkidømi, donsku ríkis-veitingini og stóru tekno-logisku menningini í londunum rúndunum okkum. Tað er kortini nógv, sum bendir á, at henda menning ikki heldur áfram uttan víðari - antin tí, at náttúru-ríkidømi minkar ella er ov óstabil, ríkisveitingin er ætlað at minka, ov fáar nýggjar útflutningsvinnur verða settar á stov, vit megna ikki altjóða kappingina, komandi ættarlið av før-oyingum fara at velja sær avbjóðandi og lønandi arbeiðir í útlandinum ella tí vit eru ov langt burtur frá, har menning fer fram.

Politiska skipanin hevur í hesum sambandi nógv uppgávur at loysa. Landsins búskapur má til eina og hvørja tíð tillagast vinnumøguleikunum í samfelagnum. Harafturat noyðist tað almenna frá grundini av, at endurskoða gamlar og strívar skipanir, sum lítið og onki endamál hava og sum eru við til at fastlæsa ójavnar og ineffektivitet. Vit muga ansa eftir, at tað almenna við sínum politisku og ofta órationellu handlingum, setur allar sunnar kreftir út av spæl og vit fáa eitt búskaparliga avskepla samfelag. Neyðugt verður at endurskoða politisku kósina fyri Føroyar.

TINGHELLUKRONIKK Reidar Nónfjall

Ímynda sær eitt kravveitara samanhag, har 4 brúkarar krevja betri og nýggjari tænarur og 6 sum royna at klára seg sjálv, men hesir skulu eisini gjalda fyri betri og dýrari tænarur til teir 4 brúkararnar. Gongdin innan tað almenna í Føroyum er heilt greið, at tað verða lutfalsliga fleiri og fleiri persónar, sum seta krøv um betri og nýggjar almennar tænarur og nýggir bólkur koma til. Hetta kann hava við sær, at arbeiðandi fólk heilt einfalt velja arbeiðs-pláss í øðrum londum, har skatturin er lægri.

nel embætisfólk, men eisini professionellar politikkar, annars steðgar tillagingin og menningin upp (at vera politikari er eitt lønt starv).

Leiðslan innan tað almenna er seinastu árin eyðkend við nógvari regulstýring: Hetta kann siggjast í mun til tíðina fyri 20-30 árum síðani, tá vit so at siga ongar reglur og professionella stýring høvdu innan tað almenna. Tað eigur kortini at ansast eftir, at politikkarin, vinnan og borgarin ikki kvælist í reglum og at reglur ganga fram um mál og úrslit fyri at yvirleva. Spurningurin er, um vit brúka reglurnar til nakað sum helst, tá vit uppliva til dagligt at onki álíka-væl fær avleiðingar.

Politikkarar eiga, sum áður nevnt at skapa karmar. Hetta merkir at áseta virðir, tilluta og byta tilfeingi, áseta meginreglur o.a. Um so er, at samfelagið skal mennast og altjóðagerast, er neyðugt, at føroyskir politikkarar arbeiða nóg meira strategisk ella fram-tíðarrætta. Hetta merkir ikki, at politikarin skal skapa óstabilitet, men heldur duga at planleggja og menna organisatorisku skipanina og fremja neyðugar broytingar stígvist. Í hesum sambandi er neyðugt við broytingarleiðslu, tvs. ein politisk leiðsla, sum megnar at definera uppgávur av nýggjum, fremja bygnaðar-broytingar, broyta tilgongdir og skapa eina mentan í umsitingini, sum hevur forstålsu fyri góðari og effektivari tænastrá.

Politikkarar hava skyldu vegna borgaran at seta avmarkingar og eiga at duga at greiða fólkunum frá hesum - tað eru nóg fólk og felagskapir í hesum sam-

felag, sum sóknast eftir, at settar verða avmarkingar og greið mál á týðandi økjum.

Settir eru seinastu árin nakrir bólkur við fólkum frá almennum umsitingini til at fremja móguligar rationaliseringar innan tað almenna. Men vert er at leggja til merkis, at hesir bólkur eru mannaðir við fólkum frá skipanini sjálvari - og alt ov fá fólk við royndum innan professionella organisering, rakstur og planleggjing í privatum ella almennum fyrirkomum. Úrslitið er m.a., at almenni sektorurin enn livir sitt eigna passiva liv og verður ov ineffektivur og kostnaðarmikil.

Virðisleiðsla

Tað hevur avgerandi týðning fyri at náa úrslit í samfelagnum, at undirtøka fæst í vinnuni og millum fólk fyri tí politiska leiðslu-arbeiðinum. Í hesum sambandi noyðist politiska skipanin at senda út boðskapir, um hvørja kós vit fara at seta og hvørji virðir avgerðirnar hjá lögtinginum, landsstýrinum og landsumsitingini, almennum stovnum og kommununum eru grundaðar á.

Avgerðirnar eiga td. at verða grundaðar á opinleika, rættvís, altjóðagering, bestu vitanina, menniskjalig virðir av ymiskum slag, góðsku, professionalisma o.a.

Tað eigur at verða samanhag millum høgtflúgandi politiskar vísiónir og ítøkjaliga planleggjing, mál og úrslit.

Politiskir og vinnuligir meiningamyndarar

Tað er ein flovmur av in-

formatió, sum verður latin út í samfelagi. Talan er ofta um informatión, sum onki strategiskt virðið hevur og sum ikki kann brúkast til nakað ítøkjuligt. Harafturat verður informatión brúkt hvør í sínum lagi. Sostatt er neyðugt í øllum hesum informatiónskaos at seta fokus á relevant politisk mál, sum gera mun verða tey nádd, og einari politiskari leiðslu, sum dugir at senda út greiðar boðskapir og seta fokus.

Tað er tí týðningarmikið, at fjølmiðlarnir tryggja, at banalitetur av málum ikki fáa høvuðsvir-skriftir-nar (tíðinda----flutningurin minir í fleiri førum meira um slatur), men at settar verða dagsskráir við málum, sum kunnu gera mun í samfelagnum og vinnuni.

Leiðarar ein útdoyggjandi rasa í Føroyum

Ein persónur visir leiðslu-atburð, tá hesin setir sær mál, samskiptir málini á ein forstáligan hátt og dugur at loysa teir trupulleikar, sum nú einaferð standast av settu málunum. Í lötuni uppliva vit, at politiskir leiðarar og almennir leiðarar annars ikki tora at tosa um, hvørji mál teir ætla at seta og hvørjar meiningar teir hava. Hesin atburður kann skyldast, at starvsfólk og leiðarar sjálvir ikki hava ein professionell hugburð til leiðslu og eisini vantandi fakligir og persónleir einleikar. Rovndirnar

visa, at vantandi leiðsla skapar ótryggleika og hevur við sær niðurgongd uppá styttri og longri sikt.

Í Føroyum er lönarbygnaðurin av almennum starvsfólkum vorðin eitt klúta-teppi, sum er við til at skapa stóran ineffektivitet í skipanini og tiltrekkir fólk, sum ikki hava rætta førleikan í allar mátar. Tann dovn og raski, tann við stórar ábyrgd og ongari ábyrgd, tann eldhugaði og útbrenndi - øll fáa so at siga somu lön. Sostatt er ongin sum helst framdrift innbygt í skipanina - ov nógvir føroyskir politikkarar brúka hesa skipanina í okkara litla samfelag til at tosa við breiða fleirtali av sínum veljarum og tí má tað almenna gjalda prísir hetta kostar í ineffektiviteti.

Almenna umsitingin eigur í størri mun at skipast við málrættaðum og effektivum leiðarum, vældefineraðum uppgávum, einfaldum bygnaði og færri, men dugnaligum starvsfólkum - úrslitið verður nóg betri og biligari tænastrá.

Búskaparpolitisk mál og amboð

Tað er í lötuni ikki gjørligt at siggja, hvørji búskaparpolitisk mál landsstýrið hevur sett sær og hvussu figgiarpolitisku amboðini verða brúkt.

Búskaparpolitisku málini eru vanligar:

Krøv kontra avmarkað tilfeingi

Krøv av ymiskum slag verða ofta at seta í eitt kravveitara samanhag, tvs. avsendarin av einum kravi má hava ein móttakara til kravi, Vanliga kosta krøv ella hava ein prís - og tað er eisini galdandi fyri krøv frá brúkarum til eina almenna skipan.

Um so er, at talið á brúkarum, sum seta figgjartil og tænarulig krøv til tað almenna, verður ov stórt ella hækkar nóg, verða tað lutfalsliga ov stórar útreiðslur, sum koma at tyngja landsbúskapin í mun til inntøku frá teimum, sum arbeiða og gjalda skatt og avgjöld.

Tað, sum annars ávirkar vavi á krøvunum til almennar tænarur er:

- Ókeypis tænarur og tí nærmast óendaligur eftirspurningur
- Individuellir tørvir skulu uppfyllast - kostnaðarmikið, trupult at stýra og er vandamikið fyri rættartygdina

Tað kann vera áhúgvert, at

Leiðsla og organiseringin av tí almenna

Tað eru seinastu árin framdar stórar umleggingar og útyggingar av almenna umsitingarliga bygnaðinum, herundir valdsforskjóttingar frá politikkarunum til embætisfólkini. Henda valdsforskjótting kemst serliga av tí, at ov nógvir politikkarar hava ventandi innlit og fakligan førleika at røkja politisku uppgávuna á sínum øki. Nakrir politikkarar velja tí at taka avgerð um so lítið sum gjørligt og fremja tí onki, heldur enn at fremja nakað, sum kann elva til móttøðu og eitt sindur av ósing frá einstaklingum.

Samfelagið í dag er kompliserað og tí krevst politikkarar, sum skylja og duga at stýra í einum slíkum samfelag. Tað er ikki nóg mikið hjá politikkarunum at megna dagliga raksturin av samfelagnum - í dag er tað eitt krav frá vinnuni og borgaranum, at politikkarar megna at fremja neyðuga tillaging og menning.

Samfelagið og vinnan hava krav uppá professio-

Siggjum politiskum leiðsluhátti 2. partur

- Búskaparligur vøkstur (nýggjar vinnur, økt produktion, virðisøking o.a.)
- Øll í arbeiði (burtursæð frá td. friktionsarbeiðsloysi og konjunkturarbeiðsloysi)
- Prísstabilitetur (lág inflátió)
- Javnvág á gjaldsjavn-annum
- Umhvørvi - herundir umsitingin av okkara tilfeingi.

Tað ber ikki til at náa øllum hesum málum til fulnar samstundis. Tí má gerast eitt politiskt val og raðfesting útfra galdandi fortreytum, um hvørji av málunum eiga at veljast og raðfestast ovaligari enn onnur og innan hvat tíðskeið. Øll í arbeiði merkir td. trýst á prísstöðið og kann elva til inflátió og tí versandi kappingarfori o.a.

I Føroyum er nakað, sum bendir á, at vit komandi árin fáa eitt strukturelt arbeiðsloysi, tvs. har tað ikki uttan víðari ber til at flyta fólk úr einari vinnu í eina aðra. Hetta eigur tað almenna at taka hædd fyri í langsiðtaða figgjarpolitikkinum, eitt nú at steðga stuðli til vónleys projektir og skipanir, men heldur skapa betri karmar og skipanir, fyri eitt nú íverksetarar, sum kunnu skapa nýggjar útflutningsvinnur.

Nokur av málunum taka longri tíð enn onnur at gjøgnumføra, og ymiskt er, hvørji amboð eiga at brúkast til at náa málunum.

Skal td. tað almenna seta gongd á búskaparliga vøxturin og nær, hvussu leingi, á hvønn hátt og í hvussu stóran mun.

Hetta eru tey generellu málini, sum onnur deilmál eiga at setast útfra. Hetta merkir, at skal tað almenna td. verða við til at skunda undir búskaparligan vøkstur kann hetta gerast við selektivum skipanum og tiltøkum, sum møguliga kunnu avmarkast og avtakast eftir tilætlað úrslit. Tryggjast kann, at bara almennar lønartungar iløgur verða settar í verk, sum skapa nógvar arbeiðspláss og fortreytir fyri at menna verandi og nýggjar vinnur.

Figgjarlógin er høvuðs- amboðið hjá politisku myndugleikum at útinna skatlaða búskaparpolitikkinn. Á figgjarlóginum eigur td. at siggjast, hvussu útreiðslu- bygnaðurin hjá tí almenna politisk verður ásettur og hvørji mál eru sett til innrættingina av almenna sektorinum uppá styttri og longri sikt. Figgjarlógin skal eisini vísa og innihalda mál um, hvussu landið útvegar sær inntøkur í lotuni og uppá longri sikt. Tað hevur lítið við figgjarpolitikk at gera, tó tósáð verður um at gera Landssjúkrahúsið liðugt í 2004, ella veita eykajáttan til musikkskúlan í 2004.

Tað eru hundratala skontoir á figgjarlóginum, sum ávirka búskaparligu gongdina hvør í sínum lagi ella hava onga tænastuliga

ávirkan ella eru óneyðugar. Tí er neyðugt, at tað fyrst verða lögð nokur mál fyri búskaparpolitikkinn, og at hetta sæst aftur í innihaldinum í árliku figgjarlóginum og tí planlegging, sum fer fram í tí sambandi, og síðan tí stýring sum byrjar 1. januar á hvørjum ári. Tað fyriliggur í Føroyum eitt nú ongin langsiðtað rakstrarætlan og iløguætlan fyri land og kommunur, sum politiskt verður fylgd. Eitt valskeið er ikki nóg mikið at arbeiða útfra í einum samfelag og einari dynamiskari umverð.

Verksetararentan í Føroyum

Vit liva í einum samfelag, har vit øll higartil eru meira og minni tryggjað búskaparliga, sosialt og í aðrar mátar. Hetta hevur verið við til at taka áráði og dirvi frá einum størri og størri parti av íbúgvunum ella fólkinum til at taka initiativ til at skapa nýggjar vørur og tænastur ella íverksetaravirksemið í heila taki.

Tað sæst eisini týðuliga aftur, at hvørja fer vinnulig tiltøk skulu setast í verk í Føroyum, verður landsstýrið ella politiski myndugleikin nevndur, sum eitt ella annað gandaorð ella loppfjøl til eina succes. Men hvørja fer hevur tað vist seg, at jú meira politiski myndugleikin hevur verið íblundur jú skjótari og størri fiasko- bæði uppá styttri og longri sikt.

Avleiðingin av, at tað almenna aktivt luttekur við at eiga og reka vinnuligt virksemi, fæstlæsir skipanir, sum annars kundument seg nógvar meira og skapar líkasælu. Tað almenna er við sínari alt ov stóru luttøku í vinnulívnum við til at forða fyri einum optimalum og skilgáðum býtið av tilfeinginum í samfelagnum.

Tað almenna eigur at skapa góðar karmar fyri verksetarar og vit eiga øll at broyta hugburð frá at fata verksetarar, sum fólk, ið vilja "skora kassan", til fólk, sum skapa nýggjar arbeiðspláss og inntøkur.

Skapan av nýggjum vørur og tænastum er kapital- krevjandi. Viðmerkjast kann at lágur skattur her hevur minni ella ongan týðning fyri ein nýbyrjaðan verksetarara enn hvat kapitalur hevur. Er talan um td. vitanbaseraða nýskapar, er talan ofta um 3-5- mió. kr. í kapitali pr. verkætlan, sum skal til fyri at gera klárt til at selja á einum marknaði. Síðan kemur ofta langa tíðin tað tekur at treingja inn á ein marknað ella verkætlanin endar við fiasko og peningur mistur. Sostatt er neyðugt at skapa atgongd til viðafúsa figging og iløggjarar. Harafturat er neyðugt, at vinnuliga nýskaparin í stóran mun fer fram úti á fyrirkønum sjálvum og við professionellum leiðslum og starvsfólku.

Nýggj politisk evnir á skrána

Tað er týðningarmikið, at løgting og landsstýrið senda greiðar boðskapir til vinnuna og húsarhold um, hvørja politiska og búskaparliga kós samfelagið eigur at seta. Harafturat eigur politiska leiðslan at greiða frá, hvussu samfelagið best tilrættaleggur allar ter almennu skipanir, sum skulu verða við til at skapa eitt vælvirkandi og framtíðartryggjað samfelag.

Altjóða samstarv er ein avgerandi fortreyt fyri framhaldandi menning av samfelagnum. Í altjóða høpi er tað ongin, sum av sær sjálvum hjálpir okkum, men tað er upp til okkum sjálvi at samstarva og at skapa samstarv.

Politiska skipanin og vinnan í Føroyum eiga saman at seta nýggj mál á dagskrána. Uppskot um

dagskrá og mál til støðutakan:

Organisering innan tað almenna

- Rollan hjá landspolitikkarum nú vit skriva 2004 í einum kompleksum samfelag og við altjóða samstarvi
- Nýggjar organisatiónformar fyri almennar stovnar
- Bygnaðarbroytingar
- Tillaging av uppgávum hjá tí almenna til vinnuliga virksemi
- Hvussu skulu vit innrætta samfelagið við nýggjum fortreytum, herundir privatisering
- Endurskoða kostnaðarmikla og ótíðarhóskandi lóggávu
- Nýggjar formar at samstarva og organiserað seg uppá
- Orða ein framtíðar orku- politikk og fremja bygnaðarbroytingar í SEV, herundir í mest møguligan mun lata privatum orkuveiting og annars avtaka óneyðugar tænar hjá stovnunum
- Fremja bygnaðarbroytingar á Postverkinum, herundir í mest møguligan mun lata privatum alla koyring og annars avtaka óneyðugar tænar hjá stovnunum
- Avtøka av óneyðugum almennum tænarum

Vinna - framleiðsla

- Skapa avbjóðandi arbeiðspláss soleiðis, at vit ikki fáa eina sonevnda "heilafleggjan" til okkara granna-lond
- Nýggjar og betri verksetaraskipanir
- Figging - kapitalur til nýskapar og iløgur
- Skatta- og avgjaldsskipanir - gerast einfaldari
- Professionellar og innovativar leiðslur
- Útlendskir professionellir iløggjarar - beina burtur forðingar
- Endurskoða alla vinnulóggávu

Nýskapar - innovatión

- Nýggjar vinnubygnaður - størri og sterkari fyrirkøtur og samstarv í vinnuni
- Útbúgvingspolitikkur - veruligi tøvurinn hjá vinnuni á útbúgvungum
- Figging og kapitalur

Útflutningur

- Menning av útflutningsvinnuni
- Savna og flyta stuðul- játtanir av ymiskum slag

- til skipanir, sum kunnu menna útflutningsvinnuna
- Altjóða samstarv og vinnulig luttøka í mennig- ngarprojekturnum
- Fyrireiking til oljuvinnu

Búskapur

- Endurskoða alla stuðul- lóggávu og lóggávu annars
- Langtíðar rakstrar- og iløguætlan fyri land og kommunur

Politikarar brúka ofta vøndingur sum, at vit muga ikki gera ov knappilgar broytingar. Til hetta er at siga, at oftast merkir hetta í Føroyum ongar broytingar ella sum ein segði: " in the long run we are all dead" ella hava onnur virvirláð okkum, soleiðis at vit ikki eru við longur.

Tað eigur í einum lítlu landi sum Føroyar at verða nógvar lættari at umgera skilagóðar tankar til orð og síðan til munagóðar hand- lendar.

Vit uppliva eina alt størri globalisering við opnum landamørkum, frium marknaðum, nógvari informátión, og at nógvar og skjótar avgerðir verða tiknar. Hetta merkir m.a., at almennar skipanir ella góð forrætt- ingsskonsept hava styttri livitíð og tí geva nyttu og pening av sær í nógvar styttri tíð enn vit vanliga kenna til. Hetta er tí, at ein fyrirkøta í td. Kina, USA ella Tysklandi leypandi og knappiliga kann selja ein vøru ella tænar, sum er betri og bíligari enn ein føroysk.

Tað er neyðugt, at politisk leiðsla verður broytt samsvarandi broyttu fortreytunum og krovunum í samfelagnum, vinnuni og altjóða høpi. Hetta merkir, at tað er ikki nóg mikið hjá føroyskum politikarum at arbeiða við dagligum rakstri og regulstýring. Tað verður alneyðugt, at politiska leiðslan arbeiðir við broytingum og greiðum málum um tillaging (re- organiseringar) og menning (nýggjar skipanir og loysnir).